

Konya Vilâyet Salnâmelerine Göre Saidili Nahiyesi'nin İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Administrative and Socio-Economic Structure of Saidili Township According to Konya Province Yearbooks

Bariş SARIKÖSE*

ÖZET

Osmanlı döneminde Konya'ya bağlı nahiyelerden biri de Saidili nahiyesidir. Nahiyenin merkezi Kadınhanı kasabasıdır. Zamanla Saidili nahiyesinin idarî yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Saidili, XVIII. yy.'da kaza olmuş, XIX. yy. başlarında tekrar nahiyeye dönüştürülmüştür. Nahiyeye bağlı köy sayısında da değişiklikler olduğu görülmektedir. Kanuni döneminde 40 civarında olan köy sayısı zamanla dokuza kadar düşmüştür. XIX. yy. sonlarında nahiyeye muhacirlerin iskân edilmesi ile yeni köyler kurulmuştur. Nüfus da muhacir iskânına bağlı olarak nahiyeye genelinde artmıştır. Osmanlı genelinde uygulanan nahiyeye idarî teşkilatlanması, Saidili nahiyesinde de uygulanmış, idarî yapıda yeni birimler oluşturulmuştur. Tekrar kaza haline getirilen Saidili nahiyesinin sınırlarında da idarî yapıda meydana gelen gelişmelerden dolayı değişiklikler yaşanmıştır. Saidili adı, zamanla unutulurken nahiyenin merkezi olan Kadınhanı kasabası adı ön plana çıkmıştır. Kadınhanı, günümüze kadar Konya'ya bağlı kazalardan biri olarak idarî sistemdeki yerini almıştır. Saidili nahiyesinin idarî ve demografik yapısında değişimler meydana gelirken, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapıda pek fazla değişim meydana gelmemiştir. Nahiyede faaliyette bulunan eğitim kurumları sayesinde XIX. yy. sonlarında nahiyede eğitim seviyesinde yükselme olduğu görülmektedir. Bu araştırmada Saidili nahiyesinin XIX. yy. sonlarındaki idarî, demografik ve sosyo-ekonomik yapısı Konya Vilayet Salnâmeleri'ne göre değerlendirilmiştir.

•

---

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

ANAHTAR KELİMELEER

Konya, Kadınhanı, Saidili, Nahiye, Salnâme

•

ABSTRACT

One of the township connected to Konya was Saidili township. The centre of township was Kadınhanı town. Changes in the administrative of Saidili township had occurred in times. Saidili had been district in XVIII'th century, after that converted as a township at the early of XIX'th century. It has seen that changes had been in the number of villages connected to township. The number of villages was 40 in Kanuni period, had fell down to nine. New villages had established after emigrant settled. The population had increased in the general of township. The administration organization of township had applied in general had applied in Saidili township, new units had been created in administrative structure. Changes in the border of Saidili township had occurred because of the development in administrative structure after being a district of Saidili township. The name of Kadınhanı town to come forward after had been forgotten the name of Saidili in times. Kadınhanı has been a district connected to Konya in administrative system to nowadays. Some changes had been in administrative and demographic structure changes hadn't been in economic structure which depended on farming and livestock. Increase has seen in education level owing to education foundations had activitied in township. The administrative, demographic and sosico-economic structure of Saidili township at the end of XX'th century was evaluated according to Yearbooks of Konya province.

•

KEYWORDS

Konya, Kadınhanı, Saidili, Township, Yearbooks

GİRİŞ

Selçuklular döneminde Anadolu'da her 30-40 km mesafede, önemli yol ve kavşaklar üzerinde sultanlar, devlet adamları ve önemli şahsiyetler tarafından kervansaray ve hanlar inşa ettirilmiştir (Orhonlu, 1990: 29). Raziyye Hatun tarafından da Konya-İstanbul yolu üzerinde bir han inşa ettirip buraya vakıflar tahsis edilmiştir. Bu hanın, Devlet Hatun adına yaptırıldığı vakfiye ve arşiv belgelerinden öğrenilmektedir. Devlet Hatun'un adı Raziyye olup hanı, 1223'te yaptırmıştır. Saidili'ndeki handan dolayı burasının adı zamanla Kadınhanı olmuştur (Konyalı 1997: 386). Önemli yol güzergâhında olmasından dolayı han ve çevresi, Selçuklulardan sonra Osmanlılar döneminde de önemini korumaya devam etmiştir.

Konya ile birlikte Saidili ve çevresi de kesin olarak Fatih döneminde Osmanlı sınırları içine girmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 108). Saidili adıyla Konya'ya bağlı bir nahiye teşekkül ettirilmiştir. Kanuni dönemine ait 1530 tarihli tahrir defterinde Saidili, Konya'ya bağlı nahiyelerden biridir. Nahiye sınırları içinde 40'tan fazla köy, 60'a yakın mezra ve Alipaşaçiftliği adlı bir çiftlik vardı (BOA, 1996: 16-44). 1584 tarihli Tahrir Defterine göre; Sahra-yı Konya, Saidili, Sudirhemi ve Hatunsaray Konya'nın nahiyeleridir. Saidili'nin bu dönemde ileride kasaba olacak potansiyele sahip bir köyü bulunmaktaydı (Faroqhi, 2000: 246-247). Bu köy büyük olasılıkla Kadınhanı idi. Kadınhanı, daha sonraki dönemlerde nahiyenin merkezi olmuştur.

Tablo 1: 1530'da Saidili'ne bağlı köy ve mezralar:

Köy		Mezra		
Apsarı	Lâdik	Ada	Halilsarayı	Samut
Ballık	Öşekci	Ağcalar	Haramikuyusu	Senir
Bengi	Said	Alakız	İncügez	Sivrikilise
Bozuk	Saray-ını	Aşağıdağdur	İnlüce-viran	Taş-kesdük
Çandır	Saraycık	Aşağıkırniç	İsabey-sarayı	Tekür-satan
Çavuş	Serrac	Atluhisar	Kalburcu	Uğruca-öz
Çeltük	Seyrek	Avcıkaya	Karaköy	Uşak-öyüğü
Çeşmecik	Tasın	Bağ-i Hasan	Karaöyük	Uzuncakuyu

Devekaya	Yeğanlı	Balışık	Keşçi-başı	Üç-ağıl
Göresünler	Yenice	Celal	Kelemiç	Halid
Günaypınar	Yenicekayı	Çakmak	Kırca	Rüstemçiftliği
Hacıpınar	Üçkayı	Çardakkaya	Kısacıklar	Rahmanlar
Harun	Zengi	Çeşmecik	Kızıl-viran	Gönançiftliği
Hatun	Zezeve	Dağdura	Kildiros	Osmancık
Kâfirdeğirmeni	Kirlü	Deniş	Koz-ağacı	Orta-Viran
Karasevinç	Koçmar	Dığrak	Kuyumcu	Gölek
Kestel	Kökez	Doğanöyüğü	Mermerlüce	Ortakuyu
Kındiras	Hacıpınar	Emir-hani	Meydan-viran	Gögeninovası
Kilisecik	Kuyucak	Emir-Seydi	Mihmad-Arab	
Kilise-ini		Gelemiç	Navina	

Sonraki asırlarda Saidili çevresinde de eşkiya saldırıları neticesinde birçok köyün boşaldığı anlaşılmaktadır. Boşalan köylere Türkmen oymak ve cemaatleri iskân edilmek suretiyle nahiye nüfus bakımından takviye edilmiştir.

Kadınhanı ve çevresi eşkiya saldırılarından dolayı, 1721-1727 yılları arasında boşalmış olduğundan han çevresine Boz-ulus oymakları yanında diğer cemaatler de yerleştirilmiştir (Ceran, 2000: 725). Kadınhanı'na 1721'de Boz-ulus'a mensup boylar iskân edilmiştir. Oğul-beyli oymağından Sarılı, Derili, Abdurrahmanlı, Karasarılı, Hacılı obaları, Kadınhanı'na iskân edilmiş, eski yerleşik ahali ile birlikte yeni yerleşenlerle nüfus arttığından hanın arazisi yetmediğinden etraftaki boş araziler de han sınırları içine alınmıştır (Orhonlu, 1990: 110). Yine Kadınhanı'na bağlı Atlandı köyüne Boz-ulus oymaklarından Küşne, Kara Halilli, Danişmendli, Çıyan oymaklarından 200 ev kendi arzusu ile yerleşmişlerdir (Orhonlu, 1990: 114). Bütün bu iskân faaliyetlerine rağmen yine aynı tarihlerde Kadınhanı reayası bir ara dağılarak başka yerlere gitmişlerdir (Halaçoğlu, 1991: 68).

Saidili, uzun asırlar idarî taksimatta nahiye olarak yerini korumuş; ancak XVIII. yy.'dan itibaren idarî yapıda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Saidili, Konya'ya tabi bir nahiye iken 1624-1625'ten itibaren birkaç kez kaza olmuş, kaza durumu bir ara iptal edilmiş, 1784'te tekrar müstakil kaza haline getirilmiştir. 1848 salnamesine göre Saidili, kaza durumundadır (Tuş, 2007: 31-

33). H.1285-1286/M.1868-1870'te bir ara Ilgın kazasına bağlanmıştır (KVS, 1285: 72; KVS, 1286: 39). H.1291/1874-1875'te Saidili nahiyesi, Hatunsaray ve Sudirhemi nahiyeleri ile birlikte Konya'ya bağlıdır (KVS, 1291: 37).

Nahiyeye bağlı köylerin sayılarında XIX. yy.'a kadar bir düşüş olmuştur. Köy sayısındaki düşüşün temel nedeni eşkiya saldırıları sonucu bazı köylerin boşalması, bazı köylerin de diğer idarî birimlere bağlanmasıdır. Ayrıca XIX. yy.'da tımar teşkilatının lağvedilmesi ile köylerin hızlı bir şekilde boşaldığı da bilinmektedir. Nahiyedeki köy sayısı bir ara dokuza kadar düşmüştü; ancak XIX. yy.'da muhacirler için kurulan yeni yerleşim birimleri ile köy sayısı artmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tekrar kaza haline gelen Saidili sınırları içinde 1922'de İnevi ve Yeniceoba nahiyeleri bulunmaktaydı (Doktor Nazmi, 2009: 72). Saidili'nin Cumhuriyet'le birlikte kaza statüsü devam ettirilmiş, zamanla nahiyenin adı olan Saidili adı yerine nahiyenin merkezi olan Kadınhanı kasabasının adı yaygınlaşmıştır.

I. İDARİ VE DEMOGRAFİK YAPI

A. İdarî Yapı

Salnâmelerde Saidili nahiyesinin merkezi olan Kadınhanı kasabasından "*havası latif ve sağlam*" olarak bahsedilmektedir. Büyük çoğunluğu sulak değilse de arazisi münbit olup Konya demiryolu içinden geçer. Kasaba, Konya'ya demiryolu ve şoselerle bağlıdır (KVS, 1322: 285). Saidili nahiyesinin merkezi Kadınhanı kasabası, Konya merkeze 12 saat (KVS, 1296: 159), 20 kilometre mesafededir (KVS, 1317: 113). Kadınhanı, aynı zamanda Dersaadet posta yolu üzerinde de bulunmaktadır (KVS, 1303: 164; KVS, 1304: 73; KVS, 1305: 74; KVS, 1306: 77).

Saidili nahiyesi, H.1303/M.1885-1886'da, Konya merkeze bağlı Hatunsaray ve Sudirhemi adlı üç nahiyeden biridir (KVS, 1303: 101). Nahiyenin, müdüriyet merkezi olan Kadınhanı Kasabası'nda (KVS, 1303: 163), H.1310-1312/M.1892-1895'te 19 (KVS, 1310: 248; KVS, 1312: 232-233), H.1314/M.1896-1897'de 16 mahalle olup (KVS, 1314: 234-235), 1899'da da 16 mahalle bulunmaktaydı (Ceran, 2000: 725). Mahalle sayısında düşüş meydana gelmesinden, Kadınhanı'nın göçlerle nüfus kaybettiği anlaşılmaktadır. Nahiyede idarî işler için H.1304-1305/M.1886-1888'den itibaren büyük bir hükümet konağı olup (KVS, 1304: 72), hükümet konağı, H.1322/M.1904-1905 yıllarında da nahiyeye ahalisine hizmet vermeye devam etmekteydi (KVS, 1322: 67).

Osmanlı genelinde uygulanmaya başlayan "*1876 tarihli Nevahi Nizamnâmesi*"'ne göre nahiyede idaresi oluşturulurken Müslüman ve gayrimüslimlerin nahiyede meclislerinde ve idarelerinde yer alması düzenlenmesi

yapılmıştır (Ortaylı, 2000: 103). Saidili'ndeki nahiye meclislerinde gayr-i Müslimlerin görev yapmadığı anlaşılmaktadır. Nahiyeye merkezindeki idarî görevliler, bazı değişikliklerle birlikte uzun yıllar makamlarını korumuşlardır.

Nahiyedeki idarî görevlilerle ilgili olarak salnâmelerde yıllara göre kayıtlar tutulmuştur. Nahiyenin H.1298/M.1880-1881'de Tahrir-i emlak Kalemi kâtabi İbrahim Edhem Efendi'dir (KVS, 1298: 50). Nahiyeye idaresinde Nahiyeye Heyeti önemli bir yere sahipti. Nahiyeye heyetinin başında müdür olup, naip ve vergi kâtabi yanında seçilmiş üyeler de bulunmaktaydı. H.1304/M.1886-1887'de kâtip olarak Süleyman Hakkı Efendi'nin ismi geçmektedir (KVS, 1304: 72).

Daha sonraki yıllarda genelde nahiyeye müdürü sık değişirken diğer görevlilerde çok fazla değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. H.1306/M.1888-1889'da müdür Abdullah Cevdet, Naip Süleyman Efendi, kâtip Süleyman Hakkı Efendi'dir (KVS, 1306: 76). H.1310/M.1892-1893'te müdür değişmiş, diğer görevliler değişmemiştir. Müdür, Salim Efendi, Naip Süleyman Efendi, Tahrirat kâtabi Süleyman Efendi'dir (KVS, 1310: 118).

Nahiyeye yapılanması yanında 1877'den itibaren yürürlüğe giren kanunla belediye meclisleri de teşekkül ettirilmiştir (Ortaylı, 2000: 188). Saidili nahiyesinin merkezi olan Kadınhanı kasabasında da belediye meclisi kurulmuştur. Belediye meclisi, başkan ve üyelerden oluşmuş olup genelde belediye meclisi üyelerinin pek değişmediği görülmektedir.

Tablo 2 : H.1300-1303/M.1882-1886 yılı idarî görevli ve memurlar:

Görevli	1300/1882-1883	1301/1883-1884	1303/1885-1886
Müdür	Süleyman Ağa	Süleyman Ağa	Ahmet Tefvik Efendi
Naib		Süleyman Ağa	Süleyman Efendi
Naib Vekili	Süleyman İlmî Efendi		
Vergi Kâtabi	Edhem Efendi		
Kâtip	--	Hakkı Efendi	
Tahrir ve Vergi İdaresi Kâtabi		Edhem Efendi	Edhem Efendi
Sandık Emni			Hacı Seyyid Efendi
Tahsildar			Ali Efendi ve İbrahim Efendi
Belediye Reisi			Hacı Bekir Efendi

Belediye Üyesi			Hacı Osman Efendi
Belediye Üyesi			Abdullah Efendi
Belediye Üyesi			Hacı Mehmed Efendi
Kâtip			Hacı Ömer Efendi

H.1314/M.1896-1897'de müdür, Mehmed Tevfik Efendi, Naip Edhem Efendi, Tahrirat Kâtibi Süleyman Efendi'dir. Nahiye heyetinde müdür, naip ve tahrirat kâtibi yanında aza olarak Hacı Osman Efendi, Hacı Veli, Kara Mehmed Ağa, Hacı Mehmed Efendi bulunmaktaydı. Belediye dairesi, reis; Mehmed Efendi, azalar; Hacı Bey zâde Şakir Efendi, Matya zâde Hacı Hasan Ağa ve Musa Efendi'den teşekkül etmekteydi (KVS, 1314: 110). Nahiyede bulunan idareci ve memurların sonraki yıllarda da büyük kısmının görevlerine devam ettiği görülmektedir. H.1322/M.1904-1905'te Nahiyenin Tahrir ve vergi idaresi kâtibi Ahmed Cevdet Efendi'dir.

Tablo 3: H.1312-1317/M.1894-1900 yılları arasındaki idarî görevli ve memurlar:

Görevli	1312/1894-1895	1317/1899-1900
Müdür	Ali Yaşar Efendi (4. Derece Mecidi Nişanlı)	Mehmed Tevfik Efendi
Naib	Süleyman Efendi	Edhem Efendi
Vergi Kâtibi	Edhem Efendi	
Tahrirat Kâtibi	Süleyman Efendi	Kâmil Efendi
Vukuat Kâtibi		Edhem Efendi
Tapu Kâtibi		Ahmet Efendi
Telgraf Kâtibi	Abdullah Efendi	Faik Efendi
Nahiye Heyeti Üyesi	Hacı Osman Efendi (4. Derece Mecidi nişanlı)	Hacı Osman Efendi
"	Hacı Veli Efendi	Hacı Mehmed Efendi
"	Kara Mehmed Ağa (5. Derece Mecidi nişanlı)	Hacı Mehmed Efendi
"	Hacı Mehmed Efendi (5. Derece Mecidi nişanlı)	

Belediye Reisi	Hacı İbrahim Ağa zâde Mehmed (5. Derece Mecidî Nişanlı)	Hacı İbrahim Ağa zâde Mehmed Efendi
Belediye Üyesi	Hacı Bey zâde Şakir Efendi	Martı zâde Hacı Hüseyin
“	Matya zâde Hacı Hasan Ağa	Şakir Ağa
“	Musa Efendi	Hacı Musa Ağa
Orman Avadanlık Memuru	Dikran Efendi	
Reji Memuru	Ahmet Efendi	

Mülkî idareciler yanında bazı askerî görevlilerin de nahiyede hizmet verdiği anlaşılmaktadır. H.1285-1286/M.1868-1870’de zabıta memuru Süleyman Efendi, kâtip İbrahim Efendi’dir (KVS, 1285: 39; KVS, 1286: 39). Aynı yıllarda nahiyede bir redif bölüğü olduğu anlaşılmaktadır. Konya’ya bağlı Redif Alayı II. Taburu Akşehir Merkezi Sekizinci Yüzbaşı Osman Ağa, Kadınhanı bölüğü komutanıdır (KVS, 1285: 72). H.1287/M.1870-1871’de zabıta müdürü, Mustafa Şükrü Efendi, kâtip İbrahim Efendi (KVS, 1287: 43), H.1290/M.1873-874’te zabıta müdürü Ömer Hulusi Efendi (KVS, 1290: 37), H.1291/M.1874-1875’te Ahmet Ağa, kâtip ise Hasan Efendi’dir (KVS, 1291: 37).

Saidili nahiyesinde Kanuni döneminde 40’tan fazla köyün bağlı olduğuna yukarıda değinilmişti. Daha sonraki yıllarda nahiyeye bağlı köy sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Nahiyedeki köy sayısındaki hızlı düşüşün temelinde; tımar teşkilatının bozulması, eşkıya saldırıları sonucu köylerin boşalması ve bazı köylerin diğer idarî birimlere bağlanması gibi sebepler söylenebilir. H.1288-1292/M.1871-1875’te nahiyeye 9 köy bağlıdır (KVS, 1291: 171; KVS, 1292: 171). H.1295/M.1878’de nahiyeye genelinde 2.017 hanede 7.052 kişi olup nahiyeye bağlı köy sayısında değişiklik olmadığı görülmektedir (KVS, 1295: 155) Bu köyler içinde Saidili merkez yani Kadınhanı kasabasından sonra en fazla hane ve nüfusun bulunduğu köyler, Atlanti, Lâdik ve Sarayönü’dür. En küçük köyler ise; Kökez ve Yenikaya’dır.

Tablo 4: H.1288-1292/M.1871-1875'te nahiyeye bağlı köyler şunlardır:

Köy	Nüfus	Hane	Vilayete Mesafesi
Saidili Nahiyesi	3.761	1025	12
Osmancık	125	27	2
Kökez	95	32	3
Sarayönü	416	132	3
Lâdik	771	225	3
Atlantı	1.116	366	3
Gözlü	217	94	4
Kolukısa	263	90	5
Yenikaya	90	20	3
Toplam	7.052	2.071	

Daha sonraki yıllarda nahiyeye bağlı köy sayısı artmaya başlamıştır. H.1300/M.1882-1883'te nahiyeye merkezi dışında 11 köyde 1.625 hane vardır (KVS, 1300: 108). Köy sayısındaki artışın temel sebebi bu yıllarda nahiyeye muhacir iskân edilmiştir. Muhacir iskânı eski köylere ve yeni teşkil edilen köylere olmuştur. Saidili nahiyesine bu yıllarda Rumeli ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerin yerleştirildiği anlaşılmaktadır. H.1307-1308/M.1889-1891'de 32 hane 172 kişilik Rumeli muhaciri Sarayönü'nde iskân edilmişlerdir. 32 hanede 158 kişi Rumeli muhaciri, Mesudiye adlı yeni kurulan köye ve Lâdik'e de 3 hanede 13 Rumeli muhaciri yerleştirilmiştir, Çürüksu adlı yeni kurulan köye 38 hane 152 kişi, Eşme-çeşme'ye 78 hane 349 kişilik Kafkas muhaciri iskân edilmiştir (KVS, 1310: 246-247). H.1312/M.1894-1895'te bir ara bağlı köy sayısı 13 olmuş (KVS, 1312: 232-233), H.1317/M.1899-1900'de köy sayısı 20'ye yükselmiştir (KVS, 1317: 114).

Tablo 5: H.1312-1314/M.1894-1897’de nahiyeye bağlı köyler:

Köy	Mesafesi Nahiyeye	Mesafesi Vilayete	Hane	Nüfus
Ertuğrul	4	8	38	150
Atlantı	4	15	278	1.372
Zebir Çeşme	9	17	74	311
Zebir Kuyulu	10	18	24	106
Sarayönü	3	9	310	1.066
Şahviran	2	10	45	343
Osmancık	1	12	47	480
Kolukısa	6	15	147	846
Kökez	3	12	29	188
Gözlü	5	13	120	747
Kestel	2	10	32	178
Lâdik	3	9	280	1.698
Mahmudiye	4	15	148	433
Mehdili	3	12	10	50
Mesudiye	2	10	29	119
Mecidiye	1	12	70	323
Yığar	11	22	20	86
Yenicekaya	2	10	57	341

Nahiyeye, H.1322/M.1904-1905’te 20 köy bağlı olup beş on sene içinde muhacirler için sekiz yeni köy kurulmuştur (KVS, 1322: 285). Bu yıllarda nahiyeye bağlı köy sayısında değişikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Nahiyede muhacir köyleri kurulmasıyla köy sayısı artmış, Mahmudiye, Mecidiye, Mesudiye adlı muhacir köyleri kurulmuştur. Bu dönemde, Atlantı, Lâdik ve

Sarayönü en büyük köylerdir. Sarayönü'nün nüfusunun daha önceki yıllara göre büyük oranda arttığı görülmektedir. Bu şekilde ani nüfus artışında buraya iskân edilen muhacirlerin etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Yığar, Mehdili ve Kestel köylerinin nüfusu en az olan köyler olduğu anlaşılmaktadır.

B. Demografik Yapı

Nahiyenin nüfus yapısına bakıldığında muhacir iskânına kadar nüfus artışı fazla olmamıştır. Muhacirlerin iskânı ile birlikte nüfus hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Nüfus istatistiklerine göre nahiye merkezi Kadınhanı başta olmak üzere hiçbir köyde Rum ve Ermeni'nin yaşamadığı anlaşılmaktadır. H.1285/M.1868-1869'da Kadınhanı merkezde 7 mahallede 5.845 kişi (KVS, 1285: 90), H.1286/M.1869-1870'te 9 mahallede 1.052 hanede 5.967 kişi vardı (KVS, 1286: 91). Bu yıllarda nüfus yapısında yıllara göre farklılaşmalar olduğu anlaşılmaktadır. H.1289-1290/M.1872-1874'te Saidili nahiye merkezinde 1.025 hanede 3.761 (KVS, 1289: 113-114; KVS, 1290: 122-123), H.1291-1294/M.1874'te 2.017 hane, 3.152 kişi olup (KVS, 1291: 171; KVS, 1294: 152), H.1298/M.1880-1881'de 1.065 hane 5.229 kişi vardı (KVS, 1298: 51). H.1299/M.1881-1882'de nahiye nüfusu 5.552 kişi olup Rum ve Ermeni bulunmamaktaydı (KVS, 1299: 160). H.1303-1306/M.1885-1889'da Kadınhanı, 1.600 hane iken (KVS, 1303: 163) Saidili nahiyesinde 2.411 hanede 6.591 kadın, 6.861 erkek olmak üzere toplam 13.452 kişilik bir nüfus mevcuttu (KVS, 1303: 201; KVS, 1305: 113; KVS, 1306: 119). Kasabadan başka 11 köyde 1.625 hane mevcuttu. (KVS, 1303: 163). Daha sonraki yıllardaki nüfus istatistiklerinde büyük bir değişim olmadığı görülmektedir. H.1312-1314/1894-1897'de 2.411 hanede 6.591 kadın, 6.861 erkek toplam 13.452 kişi vardır (KVS, 1312: 233; KVS, 1314: 234-235). H.1317/M.1899-1900'de Kadınhanı merkezde 1.500 hanede 10.201 kişi olup nahiyenin toplam nüfusu 22.909 kişiydi. Bu yıllarda da nüfusun tamamı Müslümanlardan oluşmakta olup Ermeni ve Rum bulunmamaktadır (KVS, 1317: 113). H.1322/M.1904-1905'te de nahiye merkezi Kadınhanı'nda 1.500 hane vardı (KVS, 1322: 67). XX. yy. başlarından itibaren Konya'nın diğer kaza ve kasabalarında olduğu gibi Saidili nahiyesi köylerinden de göçler sebebiyle nüfusta büyük düşüşler meydana gelmiştir.

II. EKONOMİK YAPI

A. Tarım ve Hayvancılık

Nahiye genelinde tarım önemli geçim kaynağı olup her tür zahire yetiştirilmekteydi. Tarım ürünü olarak, buğday, arpa, yulaf, nohut, mercimek, burçak, zeyrek, bezir tahmisi, afyon, fasulye, kum darı, ak darı, çavdar, çörek

otu, fink, mısır gibi ürünlerin tarımı yapılmaktaydı (KVS, 1303: 163; KVS, 1317: 113).

Nahiyede hayvancılık, tarımdan sonraki en önemli geçim kaynağıydı. H.1317/M.1899-1900'deki rakamlara göre; 313 deve, 7.741 öküz, 578 manda, 70.540 koyun, 11.541 keçi, 22.639 tiftik keçisi, 1.628 bargir, 4.323 merkep bulunmaktaydı (KVS, 1317: 114). Bu bilgiden, büyük ve küçük baş hayvan türlerinin nahiye genelinde yetiştirildiği anlaşılmaktadır.

B. Ticaret

Nahiyenin ekonomik yapısı genelde tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Bu ekonomik yapının günümüzde de pek değişmemiş olduğu görülmektedir. Nahiye merkezi olan Kadınhanı kasabasında ticaret de geçim kaynağı idi. Kadınhanı'nda H.1300-1304/M.1882-1887'de 120 dükkân, 1 ekmekçi fırını, 6 kahvehane, 2 bezirhâne, 2 han vardı (KVS, 1300: 108; KVS, 1303:163; KVS, 1034: 72). Önemli ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı Kadınhanı, kervanların ve seyyahların uğrak noktası konumundaydı. Sarre, 21 Haziran 1895'te Kadınhanı'na gelmiştir. Sarre, Kadınhanı'nın ticarî yapısı hakkında ilginç tespitlerde bulunmuştur. Sarre, *"Burası, diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi çoğunlukla kerpiç duvarlı, alçak ve düz damlı evleriyle hazin bir manzaraya sahip. Buna karşın caminin önündeki söğütlü alanda canlı bir hayat var. Birçok evin önünde açık tezgâhlar kurulu, hatta caminin giriş katında bile tezgâhlar var. Bir Ermeni'nin iki katlı ahşap bir evde işlettiği gösterişli handa kalıyoruz.."*, diyerek kasabanın ticarî hayatını gözler önüne sermiştir (Sarre, 1998: 31).

Daha sonraki yıllarda dükkân ve mağaza sayısında bazı değişikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. H.1317/M.1899-1900'de 117 dükkân ve mağaza, 50 halı tezgâhı, 3 fırın, 35 değirmen, 4 kahvehane faaliyet göstermekteydi (KVS, 1317: 114). Nahiyeye bağlı Lâdik köyünde dokunan halı, kilim, heybe ve seccadeler Konya ve çevresinde meşhurdur (KVS, 1303: 163). Lâdik'ten başka Sarayönü'nde de halı ve seccade dokumacılığı yaygındı (KVS, 1322: 285). Lâdik'te ayrıca mermer taş madeni işletilmekteydi (KVS, 1303: 163).

Nahiyeye H.1317/1899-1900'de ithal edilen ürünler manifatura, demir, kahve, şeker, sabun, üzüm, tuz, susam, petrol, tel gibi şeyler; ihraç edilen ürünler ise yapağı, tiftik, afyon, arpa, buğday, halı, seccade, kilim, koyun, öküz ve deridir (KVS, 1317: 113). Genelde tarım ürünleri ve hayvansal ürünler ihracının olması, nahiye ekonomisinin büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayandığının başka bir ispatıdır. 1899'da 28 tüccar, 26 bakkal, 20 demirci, 7 kunduracı, 3 eskici, 1 attar, 1 tüfek satıcısı, 2 tüfekçi, 2 hancı, 2 ekmekçi, 4 kahveci, 2 berber, 1 keçeci, 6 dülger, 1 kasap, 1 aşçı, 1 kürkçü, 2 destici, 1 saraç, 2

semerci, 3 kalaycı, 1 tenekeci, 1 nalbant, 2 kol uşağı, 2 çerçi, 336 çiftçi faaliyet göstermektedir (Ceran, 2000: 725). H.1322/M.1904-1905'te çarşı ve pazarı mükemmeldi. Bir fırın, 13 değirmen, 186 dükkân ve mağaza, 5 otel ve kahvehane, 2 çömlekhâne Kadınhanı'nın canlı ticarî yapısını göstermektedir (KVS, 1322: 67).

Nahiyede tahsil edilen vergiler ve çeşitleri ile ilgili de salnâmelerde önemli bilgiler bulunmaktadır. H.1286/M.1869-1870'te nahiyenin toplam vergisi 120.417 kuruş (KVS, 1286: 91) iken H.1298/M.1880-1881'de 115.759 kuruşa düşmüştür (KVS, 1298: 51). Bu durum nahiyedeki demografik durumda meydana gelen değişimlerle ilgili olmalıdır. H.1300-1301/M.1882-1884'de 96.453 kuruş emlak vergisi, 46.141 kuruş temettu vergisi tahsil edilmiştir (KVS, 1300: 108; KVS, 1301: 96). H.1303-1306/M.1885-1889 temettü vergisi 46.141 kuruş iken emlak vergisi 96.452 kuruştur (KVS, 1303: 163). Emlak vergisindeki artış XIX. yy.'da nahiyeye genelinde emlakın arttığına göstergesidir. Bu durum da tamamen nüfus artışı ile ilgilidir.

III. EĞİTİM VE KÜLTÜR DURUMU

Nahiyede temel eğitim kurumu olarak sıbyan mekteplerinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. H.1291-1292/M.1874-1875'de 19 sıbyan mektebi olup, 1320 erkek öğrenci varken kız öğrenci bulunmamaktadır (KVS, 1291: 133; KVS, 1292: 132). H.1294-1295/M.1877-1878'de yine 19 mektepte 1370 erkek öğrenci olup kız öğrenci yoktur (KVS, 1294: 146; KVS, 1295: 149). Sıbyan mekteplerinde kız öğrenciye 1878-1879 yılından itibaren rastlanmaktadır. H.1296/M.1878-1879'da 19 sıbyan mektebinde 220 kız, 1.368 erkek öğrenci mevcuttur (KVS, 1296: 156). 1880'li yıllarda sıbyan mekteplerinin sayısı artmıştır. Büyük olasılıkla yeni kurulan köylerde yeni mekteplerin açılması mektep sayısını yükseltmiştir. H.1300/M.1882-1883'te 25 sıbyan mektebinde 207 kız, 712 erkek öğrenci vardır (KVS, 1301: 172). H.1304-1306/M.1886-1889'da 14 sıbyan mektebi faaliyette bulunmaktaydı (KVS, 1304: 74; KVS, 1305: 74; KVS, 1306: 77). Bir ara sıbyan mekteplerinin sayısı düşmekle birlikte XX. yy. başlarında sıbyan mektebi sayısı ikiye katlanmıştır H.1322/M.1904-1905'te 52 mektep olup (KVS, 1322: 67), bu esnada köyler dışında nahiyeye merkezi olan Kadınhanı kasabasında yeni sıbyan mekteplerinin açıldığı anlaşılmaktadır.

Nahiyede XX. yy. başlarında sıbyan mektepleri yanında rüştiyenin de kurulduğu görülmektedir. H.1317/M.1899-1900'de toplam 33 mektep vardır. Sıbyan mektebi ve ibtidaî mektepler dışında yeni usulle 2 okul olup bunlarda 100 erkek 50 kız öğrenci vardır. Eski usulde eğitim veren 31 mektepte 1.686 erkek, 857 kız öğrenci eğitim görmektedir. Nahiyede Rüştiye mektebinde Muallim-i evvel Şakir, ibtidaî muallimi Mustafa Efendi'dir (KVS, 1317: 112,

114). 1899'da Rüştüye, 3 muallim, 13 öğrenci, 2 sıbyan mektebi de 3 muallim, 135 öğrenci ile eğitime devam etmektedir (Ceran, 2000: 725).

Nahiye'nin merkezi olan Kadınhanı'ndaki medreselerle ilgili de önemli bilgilere ulaşılmıştır. H.1296/M.1878-1879'da bir medresede 30 talebe eğitim görmektedir (KVS, 1296: 156). H.1300/M.1882-1883'te 2 dersane ve 3 odalı bir medresede yeterli sayıda talebe olup müderris olarak Ahmed Efendi ders vermektedir (KVS, 1300: 108). H.1303-1304/M.1882-1887'de Dersaadet'te Bayezid Dersiam Hocalarından Muhaddis Hacı Ahmet Efendi zâde Mustafa İsmet Efendi tarafından müceddeden 1 dersane ve 15 odalı bir medrese inşa ettirilmiş, kırk elli kadar talebe, Molla Câmî, Tesfirât ve Tasdikât'tan ders verilmektedir. Bundan başka Hacı Hasan Ağa zâde Ahmet ve Veli Ağa zâde Hacı Ahmet Efendilerin birer medreseleri olup hücreleri talebe ile doludur. (KVS, 1303: 163; KVS, 1304: 72-73). H.1304/M.1886-1887'de Tobbaş zâde Derviş Efendi tarafından inşa olunan medresede de çok sayıda talebe eğitim görmektedir (KVS, 1304: 73, KVS, 105: 74). Bu kayıtlardan nahiyede 5 medresenin XIX. yy. sonlarında faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. H.1317/M.1899-1900'de nahiyedeki medreselerde 28 müderris, 225 talebe (KVS, 1317: 114), 1899'da Kadınhanı'nda 3 medresede 14 müderris, 68 talebe bulunmaktadır (Ceran, 2000: 725). XX. yy. başlarında sıbyan mekteplerinde olduğu gibi medrese sayısında da artış olduğu görülmektedir. H.1322/M.1904-1905'te medrese sayısı 7 olmuştur (KVS, 1322: 67).

Nahiyede cami ve mescitlerle ilgili olarak H.1300-1306/M.1882-1889'da 6 nehir, 26 çeşme, 8 mescit ve 15 cami olduğu belirtilmiştir (KVS, 1300: 108; KVS, 1303: 163; KVS, 1304: 73; KVS, 1305: 74; KVS, 1306: 77). XX. yy. başlarında cami ve mescit sayısında da bir artış gözlenmektedir. Bu durum, hem nüfus artışı hem de muhacir yerleşimi ile birlikte yeni köylerin kurulması ile açıklanabilir. H.1317/M.1899-1900'de 43 cami ve mescit vardır (KVS, 1317: 114). 1899'da 8 cami bulunmaktadır (Ceran, 2000: 725). H.1322/M.1904-1905'te 67 cami ve mescit olup kilise ve manastır bulunmaktadır (KVS, 1322: 67). Kilise ve manastır bulunmaması nahiyeye genelinde gayr-i Müslim nüfus bulunmadığının bir başka ispatıdır. Nahiyede, tasavvufî hayatın da tekkelerde sürdürüldüğü görülmektedir. H.1322/M.1904-1905'te dört tekke nahiyede faaliyet göstermektedir (KVS, 1322: 67). Ancak bu tekkelerin hangi tarikatlara ait olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Nahiyede hizmeti görülen ahali, devlet tarafından madalya ve rütbe ile taltif edilmiştir. Böylelikle devlet-vatandaş kaynaşması sağlanmış, aynı zamanda yararlı hizmetlerin toplumda teşvik edildiği anlaşılmaktadır. H.1312/M.1894-1895'te Sarayönü köyü hanedanından Hacı Abdullah Ağa (5.

Derece Mecidî nişanı, 20 L. 1309/18 Mayıs 1892), Mecidiye köyünden Şahin Bey (5. Derece Mecidî nişanı, 20, L. 1309/18 Mayıs 1892), Pusat köyünden İsmail Efendi (5. Derece nişanı, 17 S. 1311/30 Ağustos 1893) (KVS, 1312: 113). H.1317/M.1899-1900'de Muhaddis zâde Mustafa İsmet Efendi Za. 1299/14 Eylül 1882-14 Ekim 1882'de Devriye Ruus ile, 30 Ş. 1309/31 Mart 1892'da Hacı Hasan Ağa zâde Hacı Osman Efendi, Şahin Bey ve Tobbaş zâde Hacı Mehmed Efendi 5. Mecidî ile, Lâdik köyünden Kör Veli zâde Yunus Efendi ve Pusat köyünden Hacı İsmail 4. derece ile taltif edilmişlerdir (KVS, 1317: 112).

SONUÇ

Saidili nahiyesi, Konya merkeze bağlı üç nahiyeden biridir. Nahiyeye merkezi Kadınhanı kasabası olup, Kadınhanı Selçuklu döneminde kurulmuştur. Kadınhanı çevresine XVIII. yy.'da Boz-ulus aşiretleri yerleşmiştir. Saidili, XVIII. yy. kadar nahiyeye iken bir ara kaza olmuştur. XIX. yy.'da tekrar nahiyeye durumuna getirilmiş, daha sonra tekrar kaza yapılmıştır. Nahiyeye XIX. yy. sonlarında Rumeli ve Kafkasya'dan gelen muhacirler iskân edilmiştir. Gelen muhacirlerin bir kısmı nahiyedeki köylere yerleştirilirken, muhacirler için yeni köyler de kurulmuştur. Muhacir iskânı ile birlikte nahiyenin nüfusunun arttığı görülmektedir. XIX. yy.'da Osmanlı taşra teşkilatında nahiyeye yapılanmasına bağlı olarak Saidili nahiyesinde de nahiyeye heyeti teşkil edilmiştir. Ayrıca nahiyeye merkezi olan Kadınhanı kasabasında belediye idaresi de kurulmuştur. Nahiyenin idari görevlileri ve memurları yıllar içinde değişmiş, ancak dönem dönem bazı memurlukların boş olduğu görülmektedir. Nahiyeye heyeti üyeleri ile belediye meclisinin yöre halkından seçilen üyeleri fazla değişmemiştir. Nahiyeye müdürü ve naib gibi atanan memurların daha çok değiştiği anlaşılmaktadır.

Nahiyenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ticaret, nahiyenin merkezi Kadınhanı kasabasında daha yaygındır. Burada bulunan dükkân ve iş yerleri canlı ticarî hayatın göstergesidir. Nahiyede ekonomik teamüllere uygun olarak vergiler tahsil edilmiştir. Vergilerde görülen dalgalanmalar demografik yapıda meydana gelen değişimlerle doğrudan ilgilidir. Nahiyeye genelinde XIX. yy. sonları ve XX. yy. başlarında eğitim ve kültürel yapıda büyük bir gelişme meydana gelmiştir. Sıbyan mektepleri ve medrese sayılarındaki artış ile rüştiyenin açılması bu durumun ispatıdır. Tobbaş zâdeler gibi bazı önemli isimlerin Kadınhanı'nın XIX. yy. ilim ve kültür hayatında da etkili oldukları görülmektedir. Zamanla Saidili yerine nahiyenin merkezi olan Kadınhanı kasabasının adı ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde Kadınhanı kazası, Konya vilayetine bağlı olarak idarî yapıdaki statüsünü devam ettirmiştir. ©

KAYNAKLAR

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), (1996), *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Konya, Bey-şehri, Ak-şehir, Larende, Ak-saray, Niğde, Kayseriyye ve İç-il Livâları*, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay.
- CERAN, Ahmet Şeref, (2000), "Osmanlı Dönemi 1317/1899 Yılı Nüfus Esas Defterine Göre Saiteli (Kadınhanı) Nahiyesi Merkezinin Sosyo-Kültürel Yapısı", *Uluslar arası Kuruluşununun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 7-9 Nisan 1999*, (Yay. Haz.: Alâaddin AKÖZ-Bayram ÜREKLİ- Ruhi ÖZCAN), Konya: Selçuk Üniversitesi Yay.
- DOKTOR NAZMÎ, (2009), *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimâi Coğrafyası Konya Vilayeti*, (Yay. Haz.: Mehmet KARAYAMAN), Konya: Çizgi Kitabevi.
- FAROQHI, Suraiya, (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev.: Neyyir KALAYCIOĞLU), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1991), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: TTK.
- Konya Vilayet Salnâmesi*, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1290, 1291, 1292, 1294, 1295, 1296, 1298, 1299, 1300, 1301, 1303, 1304, 1305, 1306, 1310, 1312, 1314, 1317.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, (1997), *Âbideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, Ankara: Enes Yay.
- ORHONLU, Cengiz, (1990), *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul: Eren Yay.
- ORTAYLI, İlber, (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK.
- SARRE, Friedrich, (1998), *Küçük Asya Seyahati 1895 Yazı*, (Çev.: Dârâ ÇOLAKOĞLU), İstanbul: Pera Yay.
- TUŞ, Muhittin, (2007), *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Konya: Tablet Yay.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1988), *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara: TTK.